

LEXIMI I ARKIVAVE TË SIGURIMIT PËRMES QASJES SË TË DREJTAVE TË NJERIUT

Kornizë metodologjike për hulumtimin e dokumenteve të diktaturës

Nga Dr. Gentiana Sula¹

Abstrakt

Ky artikull paraqet një kornizë metodologjike për studimin e arkivave të ish-Sigurimit të Shtetit. Ai synon të zhvendosë leximin e dosjeve nga paradigma e kronikës policore drejt paradigmes së të drejtave të njeriut — por me kujdesin epistemologjik të kërkuar nga literatura ndërkombëtare e studimeve arkivore. Qasja e të drejtave të njeriut nuk konceptohet këtu si metodë kërkimore që zëvendëson teknikat historike klasike (analiza e përmbajtjes, kritika burimore, kodifikimi tematik, mikrohistoria, analiza diskursive), por si kornizë normative që orienton pyetjet kërkimore drejtuar dokumentit. Artikulli integron pesë dimensionë kritike: (1) epistemologjinë e arkivit si produkt i pushtetit (Stoler, Trouillot, Harris); (2) dallimin midis kornizës normative dhe teknikës hulumtuese; (3) kujdesin ndaj teleologjisë morale; (4) kritikën burimore rigoroze; dhe (5) pluralizmin metodologjik të shtatë qasjeve analitike komplementare.

1. Hyrje: Nga kronika policore te perspektiva e të drejtave të njeriut

Çdo dosje e Sigurimit të Shtetit është njëkohësisht dy gjëra krejtësisht të ndryshme: një dokument administrativ i prodhuar nga aparati represiv i shtetit komunist dhe një gjurmë e mekanizmave institucionalë të pushtetit — mekanizma që, në shumë raste, mundësojnë cenimin e të drejtave themelore të njeriut.

Formulimi është i qëllimshëm dhe metodologjikisht i domosdoshëm. Jo çdo dokument i Sigurimit është gjurmë e shkeljeve — disa lidhen me administrimin e brendshëm, me buxhetin ose me aspekte operative pa lidhje të drejtpërdrejtë me represionin individual. Generalizimi i kundërt — trajtimi i çdo dosje si dëshmi automatike e shkeljeve — do të ishte gabim teleologjik: konkluzioni do të ishte vendosur para analizës.

Dallimi themelor: Korniza normative ≠ Metodë kërkimore

Qasja e të drejtave të njeriut është kornizë normative — ajo orienton pyetjet dhe kriteret e vlerësimit, por nuk zëvendëson teknikat konkrete të analizës. Historiani ose kushdo që lexon arkivat për të hulumtuar, aplikon teknika si: analiza e përmbajtjes, analiza diskursive, kodifikimi tematik, prosopografia, mikrohistoria, analiza rrjetesh. Këto teknika mund të orientohen nga pyetje të frymëzuara nga e drejta e njeriut — por ato mbeten mjete metodologjike të pavarura nga norma.

Konfuzioni midis normativitetit dhe metodologjisë është dobësia më e zakonshme e studimeve të arkivave represive.

Kjo zhvendosje paradigmatiske — nga perspektiva e aparatit represiv tek perspektiva e të drejtave të njeriut — mbetet e vlefshme dhe e nevojshme. Por ajo duhet artikuluar me kujdes epistemologjik: si kornizë normative që orienton metodën, jo si metodë vetë.

Në kontekstin shqiptar, ky orientim ka marrë formë institucionale me themelimin e AIDSSH-së dhe ligjin nr. 45/2015, ku është artikuluar qartë ky mision: “hapja e dosjeve nuk është vetëm transparencë historike, por kthim i dinjitetit të viktimave dhe rehabilitim shpirtëror i gjeneratave të dëmtuara” (cit. Sula).

2. Epistemologjia e arkivit: Debati ndërkombëtar i studimeve arkivore

Argumenti se arkivi nuk është deponitë neutrale e fakteve — por produkt i pushtetit, me heshtjet dhe filtrimet e veta — ka një traditë të konsoliduar akademike ndërkombëtare. Njohja e kësaj tradite është e domosdoshme për çdo studim shkencor të arkivave represive.

2.1 Trouillot: Pushtet dhe prodhim i historisë

Michel-Rolph Trouillot në veprën e tij themelore *Silencing the Past: Power and the Production of History* (Beacon Press, 1995) argumenton se historia nuk është thjesht regjistrim i fakteve — ajo është proces i heshtjeve aktive dhe selektive, të ndërgjegjshme dhe të pavetëdijshme. Momenti i dytë i prodhimit historik është pikërisht krijimi i arkivave dhe dokumenteve: “arkivat vendosin si elementet substanciale ashtu edhe ato formale të narracionit. Ato janë vende të ndërmjetme institucionale midis procesit sociohistorik dhe narracionit rreth atij procesi” (Trouillot, 1995: 52).

Aplikimi tek arkivat e Sigurimit: çfarë u dokumentua dhe çfarë nuk u dokumentua? Çfarë u fshi, çfarë u fabrikua, çfarë u shpërnda? Heshtjet e arkivit represiv janë shpesh po aq informuese sa dokumentet ekzistuese.

2.2 Stoler: Leximi 'along the archival grain'

Ann Laura Stoler në veprën *Along the Archival Grain: Epistemic Anxieties and Colonial Common Sense* (Princeton University Press, 2009) zhvillon konceptin e leximit “along the archival grain” — leximi i dokumenteve jo si dritare transparente drejt realitetit, por si objekte kulturore që tregojnë epistemologjitë e vetë prodhuesit.

Stoler analizon si shqetësimet epistemike të aparatit shtetëror formësojnë vetë dokumentet — [çfarë duhej ditur](#), [çfarë u frikësua](#), [çfarë u konsiderua e rëndësishme](#).

Aplikimi tek arkivat e Sigurimit: leximi i dokumenteve si të dhëna mbi mendësinë dhe logjikën e brendshme të aparatit represiv — jo vetëm si fakte mbi subjektin e ndjekur. Kjo qasje pasuron analizën diskursive të gjuhës klasifikuese.

2.3 Harris: Arkivi si politikë

Verne Harris, arkivisti kryesor i Fondacionit Nelson Mandela, në koleksionin e eseve *Archives and Justice: A South African Perspective* (Society of American Archivists, 2007) — prodhuar nga përvoja e drejtpërdrejtë me arkivat e apartheid-it dhe Komisionin e të Vërtetës të Afrikës së Jugut — argumenton se "*arkivi është politikë*". Ai sjell perspektivën derridianeⁱⁱ: regjistrimi është gjithmonë selektiv dhe i kushtëzuar nga struktura e pushtetit. Regjimeve represive u karakterizon obsesioni me regjistrime — pikërisht sepse regjistrimi është kontroll.

Aplikimi tek AIDSSH-ja: Harris ofron modelin teorik për kuptimin e pse aparati komunist dokumentonte me aq shumë kujdes — dhe pse hapja e atyre dokumenteve sot është akt i drejtësisë dhe jo thjesht i transparencës.

Tre parimet epistemologjike themelore

- **Parimi 1 (Trouillot):** Arkivi nuk është pasqyrë e realitetit — ai është produkt i pushtetit, me heshtjet dhe filtrimet e veta. Çfarë mungon është po aq e rëndësishme sa çfarë ekziston.
- **Parimi 2 (Stoler):** Dokumenti zbulon epistemologjitë e prodhuesit — çfarë dinte, çfarë u frikësua, çfarë konsideroi të rëndësishme. Leximi "*along the grain*" zbërthen logjikën e brendshme të aparatit.
- **Parimi 3 (Harris):** Arkivi është politikë. Hapja e tij sot — si akt i drejtësisë demokratike — është po aq politike sa prodhimi i tij dikur. AIDSSH vepron si institucion i drejtësisë shoqërore, jo thjesht si depo arkivore.

3. Baza normative: Ligjet shqiptare dhe standardet ndërkombëtare

3.1 Korniza ligjore shqiptare

a) Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë (Ligji nr. 8417, datë 21.10.1998)

Neni 3: "dinjiteti i njeriut, të drejtat dhe liritë e tij" janë "bazë e këtij shteti". **Neni 5:** "Republika e Shqipërisë zbaton të drejtën ndërkombëtare të detyrueshme për të" — ura kushtetuese midis rendit të brendshëm dhe standardeve ndërkombëtare. **Neni 17:** çdo

kufizim i të drejtave duhet të jetë me ligj, proporcional dhe i domosdoshëm — mundëson vlerësimin retroaktiv të arbitraritetit shtetëror komunist.

b) Ligji nr. 45/2015 (i ndryshuar me nr. 114/2020 dhe nr. 72/2022)

Akti themelor i drejtësisë tranzitore shqiptare: mbledhja, administrimi dhe përdorimi i dokumenteve; organizimi i AIDSSH-së si institucion i pavarur; e drejta e çdo personi të interesuar; mekanizmat e verifikimit. SHISH dorëzoi mbi 52.000 dosje dhe 5.400 fashikuj (korrik 2017).

c) Ligjet nr. 8001/1995 dhe nr. 8043/1995

Ligjet tranzitore të periudhës fillestare: mbi gjenocidin dhe krimet kundër njerëzimit, dhe mbi kontrollin e figurës së zyrtarëve (lustracioni) — korniza e parë ligjore shqiptare për trajtimin e krimeve të diktaturës si çështje të të drejtave të njeriut.

3.2 Standardet ndërkombëtare

- **Parimet Joinet (1997) / Orentlicher (2005):** Katër të drejtat themelore: (1) e drejta për të ditur, (2) drejtësia, (3) reparacioni, (4) garancitë e mos-përsëritjes.
- **OHCHR — Rule-of-Law Tools: Archives (2015):** Guidë metodologjike e OKB-së për menaxhimin e arkivave si garanci e të drejtës për të vërtetën.
- **Rezoluta 1096 e KE (1996):** Lidhja e çmontimit të trashëgimisë totalitare me hapjen e dosjeve.
- **KEDNJ — Nenet 3, 5, 6, 8, 9, 10, 11:** Standardi me të cilin vlerësohen sot mekanizmat e dokumentuara nga arkivat e Sigurimit.

4. Kritika e burimit represiv: Arkivi nuk është e vërteta

Parim themelor

Dosja e Sigurimit nuk është pasqyrë e realitetit. Ajo është pasqyrë e mënyrës se si aparati represiv donte ta shihte, ta dokumentonte dhe ta kontrollonte realitetin. Kjo distinkcion — e mbështetur nga tre autorët e §2 — është vendimtare për çdo hulumtim shkencor.

4.1 Çfarë është dhe çfarë nuk është dokumenti i Sigurimit

Qasja e të drejtave të njeriut kërkon fillimisht një qëndrim epistemologjik të qartë:

DOKUMENTI I SIGURIMIT ËSHTË:

**DOKUMENTI I SIGURIMIT NUK ËSHTË
AUTOMATIKISHT:**

– Dëshmi se një veprim shtetëror është konceptuar ose projektuar – Provë e ekzistencës dhe funksionimit të mekanizmit represiv – Gjurmë e qëllimit dhe mendësisë institucionale të aparatit – Material për identifikimin dhe dokumentimin e shkeljeve të mundshme – Burim i epistemologjisë së pushtetit (Stoler)	– Konfirmim se shkelja ka ndodhur faktikisht — kjo kërkon triangulum – Vërtetim i informacionit të informatorit — shumë ekzagjeronin – Pasqyrë e saktë e personalitetit ose qëndrimeve të subjektit – Dokument objektiv — ai ka autor, qëllim dhe kontekst institucional specifik – Gjetje e gatshme — konkluzionet rrjedhin nga analiza, jo nga citimi

4.2 Gjashtë pyetjet e kritikës burimore

- **P1. Kush e prodhoi?** Zyrtar operativ, informator, drejtues dege? Pozicioni institucional ndikon drejtpërdrejt mbi natyrën e dokumentit.
- **P2. Për kë u prodhua?** Ç'epuror do ta lexonte? Shumë raporte shkruheshin për të justifikuar punën e vetë oficerit — jo për të pasqyruar realitetin.
- **P3. Pse u prodhua?** Justifikim veprimi, kërkesë burimi, raportim periodik, dosje rekrutimi? Funkcioni institucional ndikon mbi përmbajtjen.
- **P4. Çfarë interesi kishte autori?** Oficeri mund të ekzagjeronte rrezikun e "objektit". Informatori mund të kishte motive personale ndaj subjektit.
- **P5. Çfarë nuk thotë dokumenti?** Heshtjet (Trouillot) janë shpesh po aq informuese sa teksti — çfarë u fshi, u inorua, u konsiderua e parëndësishme?
- **P6. Çfarë mund të jetë fabrikuar?** Dosjet politike shpesh përmbajnë fakte të sajura, dëshmi të shtrembëruara ose prova të falsifikuara.

4.3 Parimi i triangulimit

Çdo gjetje duhet trianguluar me: dëshmi të viktimave dhe familjarëve; burime të pavarura të periudhës (letra, ditarë); dokumenta nga arkiva të tjera (gjqësorë, partiakë, administrativë); kontekst historik të verifikuar; dhe krahasime me raste analoge.

5. Dallimi midis legalitetit dhe legjitimitetit

Zbatimi retroaktiv i standardeve bashkëkohore — anakronizmi juridik — është kurth klasik metodologjik. Historianët e të drejtës aplikojnë zakonisht dy analiza paralele dhe komplementare:

ANALIZA E PARË: LEGALITETI FORMAL

ANALIZA E DYTË: LEGJITIMITETI SIPAS TDN

Pyetja:

A ishte veprimi i ligjshëm sipas legjislacionit komunist të kohës?

Metodë:

Kodi Penal i RPSSH, Dekreti mbi Internimin, Rregulloret e brendshme të MPB-së.

Rezultat:

Identifikon arbitraritetin e brendshëm — kur shteti komunist shkelte edhe ligjet e veta.

Pyetja:

A respektonte veprimi standardet universale të të drejtave të njeriut?

Metodë:

KEDNJ, ICCPR, Konventa kundër Torturës, Parimet Joinet.

Rezultat:

Identifikon shkeljet sipas normave universale — që ekzistonin edhe gjatë periudhës komuniste.

Vërejtje mbi anakronizmin

Standardet universale si ndalimi i torturës dhe trajtimit çnjerëzor nuk janë thjesht bashkëkohore: Konventat e Gjenevës (1949), DUDNJ (1948) dhe KEDNJ (1950) janë bashkëkohore me periudhën represive shqiptare. Prandaj aplikimi i tyre nuk është gjithmonë anaronizëm — por kërkon të shpjegohet qartë se cili standard ekzistonte kur dhe a ishte Shqipëria palë ose jo.

6. Pluralizmi metodologjik: Shtatë qasjet analitike

Qasja e të drejtave të njeriut është kornizë normative ndërmjet të paktën shtatë qasjeve metodologjike kryesore për studimin e arkivave represive. Ato nuk janë reciprokisht ekskluzive — kombinimi i tyre sipas materialit dhe objektivit të studimit është norma e punës serioze arkivore.

QASJA	PYETJA QENDRORE / TEKNIKAT	AUTORË REFERUES
1. Të drejtat e njeriut	Cilat të drejta u cenuan? [Kodifikim tematik sipas KEDNJ; vlerësim normativ]	de Greiff, Hayner, ICTJ; Joinet, Orentlicher, Dielli Lind Ne Spac (R. Rrozhani, Aidssh)
2. Historia institucionale	Si funksiononte aparati? [Analiza organizative; zinxhiri i komandës; procedurat operative]	Gieseke (Stasi); Bruce; Andrew & Mitrokhin, Historia e Sigurimit të Shtetit, Kastriot Dervishi (2016)

3. Mikrohistoria	Çfarë ndodhi me këtë individ? [Historia gojore; analiza e rasteve individuale]	Maks Velo, Sami Repishti, Rrno për me tregue, Z. Pllumi, Dosja e Mithat Havarit, Profile të të majtës (AIDSSH), Kur Sigurimi merrej me shkencë, AIDSSH
4. Historia e përditshme (Alltagsgeschichte)	Si jetonin njerëzit nën diktaturë? [Analiza e praktikave sociale dhe klimës kulturore]	Alf Lüdtke; studime të Institutit të Historisë Bashkëkohore të Gjermanisë, Botime antropologjike të Albert Nikollës për KundraKulturën apo Krijimi I njëriut të ri.
5. Kujtesa kolektive	Si kujtohet sot represioni? [Analiza e memorializimit dhe politikave të kujtesës]	Halbwachs; Aleida Assmann; Jan Assmann, Kujtime të të mbijeturave në Kampin e tepeleës, Spac, deshmi nga Familjet e të Zhdukurve (AIDSSH), Ad memoir të ISKK, Cikli Dhembje (Fatbardha Saraci),
6. Analiza diskursive	Si prodhohej kategoria 'armiku'? [Analiza gjuhësore e kategorive klasifikuese]	Foucault; qasja e Stoler-it Along the Grain, Konferenca Fytyrat e Armijut të Popullit (AIDSSH etj), Simpoziumet për Kufirin, Konferenca për Emigracionin Politik (AIDSSH)
7. Antropologjia e represionit	Si ndërtohej frika si mekanizëm qeverisjeje? [Etnografia e sistemeve totalitare]	Katherine Verdery (Secrets and Truths); Alexei Yurchak

Pyetja e hulumtuesit nuk është "*Cila qasje të zgjedhim?*" — por "*Si i kombinojmë qasjet sipas materialit dhe objektivit?*" Shpesh e njëjta dosje lexohet nëpërmjet disa prizmeve njëkohësisht, duke prodhuar gjetje plotësuese.

7. Teknikat konkrete të analizës: Si zbatohet korniza normative

Dallimi midis kornizës normative dhe metodës kërkimore (§1) ka një pasojë praktike të drejtpërdrejtë: studiuesi i arkivave duhet të zgjedhë teknikat e duhura analitike sipas llojit të dokumentit, objektivit të studimit dhe pyetjes kërkimore. Korniza e të drejtave të njëriut orienton pyetjet — por teknikat historike e zbatojnë analizën. Këtu paraqesim gjashtë teknikat kryesore dhe mënyrën praktike të aplikimit të tyre në dosjet e Sigurimit.

7.1 Analiza e përmbajtjes (content analysis)

Çfarë është: Teknikë sistematike e identifikimit, kodifikimit dhe numërimit të elementeve të caktuara të tekstit — fjalëve, temave, kategorive, aktorëve.

Si zbatohet në dosjet e Sigurimit: Krijoni një skemë kodifikimi (metadata apo etiketa) bazuar mbi kategoritë e §8 (mbikëqyrja, klasifikimi, rekrutimi etj.). Për çdo dokument shënoni: (a) tipologjia e dokumentit, (b) emërtimi i subjektit, (c) veprimi i propozuar, (d) **e drejta e prekur**. Kodifikimi tematik i sistemizuar mundëson krahasime midis dosjev, periudhave dhe kategorive sociale.

Kufizimi: Analiza e përmbajtjes regjistron çfarë thuhet — por jo çfarë nuk thuhet (heshtjet e Trouillot-it). Duhet plotësuar me analiza të tjera.

7.2 Analiza diskursive

Çfarë është: Studimi i gjuhës si sistem i prodhimit të kuptimeve dhe kategorive sociale — jo vetëm si mjet komunikimi neutral.

Si zbatohet në dosjet e Sigurimit: Analizoni gjuhën klasifikuese ("armik", "kontingjent", "kulak") si diskurs pushtet: si prodhoheshin kategoritë, si transferoheshin ndërmjet dokumenteve, si ndryshonin semantikisht ndër vite. Teknika kjo lidhet drejtpërdrejt me Stoler-in (leximi "along the grain") — zbërthen logikën epistemike të aparatit, jo vetëm përmbajtjen faktike.

Kufizimi: Analiza diskursive rrezikon të mbetet brenda tekstit — kërkon të lidhet me kontekst historik të jashtëm.

7.3 Kodifikimi tematik dhe ndërtimi i bazës së të dhënave

Çfarë është: Krijimi i sistemit të strukturuar të kategorive analitike që mundëson agregimin dhe krahasimin e gjetjeve midis dokumenteve të shumta.

Si zbatohet praktikisht: Ndërtoni një bazë të dhënash (SAD MK, Mediateka në AIDSSH) me fushat: ID_Dokumenti | Tipi | Data | Autori | Subjekti | Kategoria_Kryesore | Veprim_Shtetëror | Burim_Kryqëzues. Kjo mundëson statistika agregate mbi kategorinë sociale, periodicitetin dhe intensitetin e represionit. Në rastin e AIDSSH, e **Drejta e Shkelur** apo **Pasoja e Dokumentuar** është në gojën e personit të prekur, të cilin e pyesim përmes deshmisë së gjallë, ose në ligjin për statusin e të përndjekurit, ose në ligjin e pafajsisë. Në arkiva të tjera ajo etiketohet me metadatë.

Kufizimi: Kodifikimi i standardizuar mund të humbasë nuancat — çdo gjetje numerike kërkon interpretim cilësor.

7.4 Prosopografia (biografia kolektive)

Çfarë është: Teknikë e ndërtimit të profileve të agreguar të grupeve njerëzore nëpërmjet kombinimit sistematik të të dhënave individuale.

Si zbatohet në dosjet e Sigurimit: Identifikohen të gjithë personat e dokumentuar me të njëjtën kategorë sociale (p.sh. "klerik" ose "ish-tregtar" në Tiranë). Ndërtohen profile kolektiv: prejardhja sociale, mosha, gjinia, profesioni, lloji i masës shtetërore, pasoja, vendi vuajtjes, lloji përndjekjes. Kjo teknikë zbulon modelet strukturore të represionit dhe profilin e grupeve të synuara — duke kaluar nga rasti individual tek fenomeni sistematik. Në rastin e Shqipërisë, përndjekja ka qënë biografike, dhe kjo ka shumë vlerë studimore. Koleksionet ne AIDSSH janë

Kufizimi: Prosopografia kërkon numër të konsiderueshëm rastesh dhe homogjenitet relativ të kategorisë studiuar.

7.5 Mikrohistoria dhe studimi i rastit

Çfarë është: Analizë e thelluar e individit, familjes ose ngjarjes specifike — duke eksploruar rrjedhën e ngjarjeve, agjencitë dhe kontekstet si objektiva analitike në vetvete (Ginzburg, Levi).

Si zbatohet në dosjet e Sigurimit: Ndiqni dosjen e një personi ose familjeje nëpërmjet gjithë arkivave (dosja operative, hetimore, gjyqësore, familjare). **Trianguloni** me dëshminë personale dhe burime të tjera. Mikrohistoria risjell dimensionin njerëzor të represionit — rivendos subjektivitetin dhe dinjitetin e personit të reduktuar nga aparati në "objekt".

Kufizimi: Rreziku i mospërsëritjes — mikrohistoria nuk gjeneron automatikisht konkluzione të transferueshme. Kërkon të vendoset shprehimisht në kontekst të gjerë.

7.6 Analiza e rrjeteve (network analysis)

Çfarë është: Teknikë e studimit të marrëdhënieve midis aktorëve — oficerë, informatorë, subjekte — nëpërmjet modelimit grafik të lidhjeve dhe hierarkive.

Si zbatohet në dosjet e Sigurimit: Krijohet hartë e rrjeteve të informatorëve, zinxhirin e raportimit dhe sferën e survejimit rreth një subjekti ose zone gjeografike. Analiza e rrjeteve zbulon si funksiononte praktikisht infrastruktura survejuese — si ndërtohej dhe mirëmbahej rrjeti njerëzor i mbikëqyrjes. Ky mund të jetë rasti I studimit të ORV-ve, zbardhja e bashkëpunëtorëve të një personi të survejuar, apo dosjet e centralizuara. Kombinuar me qasjen antropologjike (§6.7), mundëson kuptimin e mekanizmit shoqëror të frikës.

Kufizimi: Kërkon material arkivor të mjaftueshëm dhe kohesiv; varet nga cilësia dhe plotësia e dokumentimit.

Kombinimi praktik i teknikave sipas llojit të studimit

Studim institucional: historia institucionale (§6.2) + analiza e përmbajtjes (§7.1) + analiza rrjetesh (§7.6)

Studim i kategorisë sociale: prosopografia (§7.4) + kodifikim tematik (§7.3) + analiza diskursive (§7.2)

Studim i rastit individual: mikrohistoria (§7.5) + kritika burimore (§4) + triangulum me dëshmi njerëzore

Studim i kujtesës: qasja e kujtesës kolektive (§6.5) + metodologjia e komisioneve të së vërtetës (ICTJ)

Referenca themelore për metodologjinë praktike të leximit të dosjeve të policisë sekrete: *Secret Police Files from the Eastern Bloc* (Cambridge University Press, 2016, red. Valentina Glajar, Alison Lewis, Corina Petrescu) — vëllimi i parë që sistematikon metodologjinë komparative të studimit të dosjeve të shërbimeve sekrete komuniste.

8. Protokoli i leximit të dokumentit

8.1 Njësia e analizës

Njësia bazë nuk është dosja — njësia është marrëdhënia shtet–qytetar. Çdo dokument lexohet në katër nivele: si akt administrativ; si gjurmë e mekanizmit institucional; si dëshmi e epistemologjisë së pushtetit (Stoler); dhe si material për rikthimin e dinjitetit të viktimës.

8.2 Gjashtë pyetjet analitike të orientuara nga korniza e TDN

P1 — Kush flet dhe për kë? Identifikon autorin, subjektin dhe pozicionin hierarkik.

P2 — Cila është gjuha klasifikuese? Termat si "*armik, kontingjent, kulak, reaksionar*" analizohen si kategori pushteti — jo fakte (qasja diskursive, §6.6). Gjithmonë aktualizojmë duke vënë thonjëza rreth gjuhës klasifikuese.

P3 — Cili veprim shtetëror dokumentohet? Klasifikim: survejim, internim, rekrutim, arrest i fshehtë, demaskim, kallëzim, raportim, ankesë, arrestim, gjykim. Apelim, mbrojtje ligjore, ekzekutim, groposje, rekrutim me shtrngim, rekrutim me favorizim, mosbashkëpunim, Pastaj aplikoni analizën duale të §5 (legalitet/legjitimitet).

P4 — Cila e drejtë mundësohet të cenohet? Referohuni neneve specifike të KEDNJ-së dhe Kushtetutës — por kujdes: dokumenti identifikon mekanizmin, jo automatikisht shkeljen e provuar. **Shkelja provohet nëpërmjet triangulimit** (§4.3).

P5 — A kishte mundësi kundërshtimi ligjor? Mungesa e çdo mjeti juridik efektiv është shkelje e pavarur e parimit të shtetit të së drejtës.

P6 — Çfarë pasoje pati? Katër dimensionet: të menjëhershme, afatmesme, ndërbrezore dhe komunitare — të trianguluar me dëshmi njerëzore.

9. Kategoritë analitike

Mbi bazën e protokollit dhe analizës duale legalitet/legjitimitet, shumë dokumente të Sigurimit mund të organizohen rreth gjashtë kategorive — duke shmangur përgjithësimin se çdo dosje i përket njërit prej tyre:

- **Mbikëqyrja sistematike** — shkelje e mundshme e nenit 8 KEDNJ e drejta e respektimit të jetës private; identifikon infrastrukturën survejuese dhe prodhimin e frikës sociale.
- **Klasifikimi politik dhe stigmatizimi** — shkelje e mundshme e parimit të barazisë dhe mbrojtjes nga diskriminimi; kategoritë prodhonin stigmë ndërbrezore.
- **Rekrutimi dhe bashkëpunimi i detyruar** — shkelje e mundshme e neneve 3 dhe 8 KEDNJ; dosjet e rekrutimit kërkojnë kritikë buimore veçanërisht rigoroze (§4).
- **Ndëshkimi administrativ** — përjashtimi nga shkolla, puna, karriera; shkelje e mundshme e të drejtave ekonomike dhe sociale jashtë çdo procesi gjyqësor, dhe privuar nga mbrojtja ligjore.
- **Ndëshkimi penal i politizuar** — gjykimet politike shkelnin mundësisht nenin 6 KEDNJ (prezumimi i pafajësisë) dhe nenin 3; dosjet hetimore ofrojnë materialin juridik më të drejtpërdrejtë.
- **Ndëshkimi familjar dhe ndërbrezor** — dimensionin me pasojat afatgjata më të rënda; dokumenton karakterin kolektiv të represionit.

10. Etika e hulumtimit

- Mos e riprodho gjuhën e Sigurimit si të vërtetë — termat represivë gjithmonë në thonjëza, si kategori pushteti.
- Shmang teleologjinë morale — mos vendos konkluzionin para analizës; mos trajto çdo dosje si dëshmi automatike e shkeljeve.

- Apliko kritikën burimore (§4) — vlerëso natyrën, qëllimin dhe **kufizimin** e çdo dokumenti.
- **Triangulo gjithmonë** (§4.3) — kombinoji dokumentin me dëshmi njerëzore dhe burime të pavarura.
- Dallo kornizën normative nga teknika historike (§1) — korniza e TDN orienton pyetjet; teknikat historike e zbatojnë analizën.
- Dallo dy analizat (§5) — gjykoji veprimet edhe sipas ligjit të kohës edhe sipas standardeve universale.
- Ruaj konfidencialitetin — sipas ligjit dhe udhëzimeve të AIDSSH-së.

11. Modelet ndërkombëtare krahasuese

BStU / Arkivi Stasi (Gjermani): Modeli botëror i referencës — dokumentacioni i plotë i policisë sekrete i disponueshëm nga 1992; shërbeu drejtpërdrejt në gjykime, vetting dhe riparacione.

IPN — Instituti i Kujtesës Kombëtare (Poloni): Model tripalësh (arkiv + prokurori + edukim); metodologjia e leximit të dosjeve represive kombinon qasjen institucionale me atë të TDN.

12. Rezultati i pritshëm: Hartë analitike dhe instrument kujtese

Studimi i Sigurimit sipas kësaj qasje integrale duhet të prodhojë jo një histori institucionale, por një hartë analitike të mekanizmave të represionit — duke kombinuar:

- cilat kategori njerëzish u ndoqën dhe pse (qasja e TDN + analiza diskursive);
- si funksiononte aparati institucional (historia institucionale);
- çfarë ndodhi me çdo individ dhe familje konkrete (mikrohistoria);
- si prodhohej frika si mekanizëm qeverisjeje (qasja antropologjike);
- si kujtohet sot represioni dhe çfarë detyrimesh krijon kjo kujtesë (kujtesa kolektive).

Ky kombinim qasjesh dhe kjo rigorozi metodologjik e kthen studimin e Sigurimit nga kronikë arkivore njëdimensionale në instrument të kujtesës demokratike, edukimit qytetar dhe garancisë së mos-përsëritjes. Pablo de Greiff e ka trajtuar memorializimin si shtyllën e pestë të drejtësisë tranzitore — çka e bën kujtesën jo thjesht akt moral, por pjesë të vetë arkitekturës institucionale të demokracisë.

Referencat

I. Legjislacioni shqiptar

- [1] Ligji nr. 8417, datë 21.10.1998 "Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë" (i ndryshuar). Nenet 3, 5, 17, 26–44.
- [2] Ligji nr. 45/2015 "Për të drejtën e informimit mbi dokumentet e ish-Sigurimit të Shtetit" (i ndryshuar me nr. 114/2020 dhe nr. 72/2022). <https://aidssh.al>
- [3] Ligji nr. 8001, datë 22.9.1995 "Për gjenocidin dhe krimet kundër njerëzimit kryer në Shqipëri gjatë sundimit komunist".
- [4] Ligji nr. 8043, datë 30.11.1995 "Për kontrollin e figurës së zyrtarëve" (lustracioni).
- [5] Ligji nr. 9887, datë 10.3.2008 "Për mbrojtjen e të dhënave personale" (i ndryshuar).

II. Dokumentet ndërkombëtare

- [6] Joinet, Louis (1997). Question of the impunity of perpetrators of human rights violations. E/CN.4/Sub.2/1997/20/Rev.1. OKB.
- [7] Orentlicher, Diane (2005). Updated Set of Principles to Combat Impunity. E/CN.4/2005/102/Add.1. OKB.
- [8] OHCHR (2015). Rule-of-Law Tools for Post-Conflict States: Archives. United Nations. <https://www.ohchr.org>
- [9] UN Secretary-General (2010). Guidance Note: United Nations Approach to Transitional Justice.
- [10] Council of Europe Parliamentary Assembly (1996). Resolution 1096 on Measures to Dismantle the Heritage of Former Communist Totalitarian Systems.
- [11] Konventa Europiane për të Drejtat e Njeriut (1950), e ratifikuar nga Shqipëria.

III. Epistemologjia e arkivit dhe archival studies

- [12] Trouillot, Michel-Rolph (1995). Silencing the Past: Power and the Production of History. Beacon Press, Boston. [bot. 20-vjetor me parathënie nga Hazel V. Carby, 2015]
- [13] Stoler, Ann Laura (2009). Along the Archival Grain: Epistemic Anxieties and Colonial Common Sense. Princeton University Press, Princeton & Oxford.
- [14] Harris, Verne (2007). Archives and Justice: A South African Perspective. Society of American Archivists, Chicago. [me parathënie nga Terry Cook]

IV. Literatura e drejtësisë tranzitore dhe kujtesës

- [15] de Greiff, Pablo (2014). Report of the Special Rapporteur on the promotion of truth, justice, reparation and guarantees of non-recurrence. A/HRC/27/56. UN Human Rights Council.
- [16] Hayner, Priscilla (2011). Unspeakable Truths: Transitional Justice and the Challenge of Truth Commissions. 2nd ed. Routledge.
- [17] Teitel, Ruti G. (2000). Transitional Justice. Oxford University Press.
- [18] ICTJ (2022). Civil Society-Led Truth-Seeking Initiatives. <https://www.ictj.org/node/35101>
- [19] Assmann, Aleida (2011). Cultural Memory and Western Civilization. Cambridge University Press.
- [20] Halbwachs, Maurice (1992 [1950]). On Collective Memory. University of Chicago Press.

V. Metodologjia historike, archival studies dhe studimet e sistemeve represive

- [21] Ginzburg, Carlo (1976). *Il formaggio e i vermi*. Einaudi. [anglisht: *The Cheese and the Worms*. Johns Hopkins University Press, 1980]
- [22] Gieseke, Jens (2014). *The History of the Stasi: East Germany's Secret Police, 1945–1990*. Berghahn Books.
- [23] Andrew, Christopher & Mitrokhin, Vasili (1999). *The Mitrokhin Archive: The KGB in Europe and the West*. Allen Lane.
- [24] Verdery, Katherine (2014). *Secrets and Truths: Ethnography in the Archive of Romania's Secret Police*. CEU Press, Budapest.
- [25] Yurchak, Alexei (2006). *Everything Was Forever, Until It Was No More: The Last Soviet Generation*. Princeton University Press.
- [26] Springer Encyclopedia of Transitional Justice (2023). *Stasi Archives*. Springer Nature.

VI. Burime institucionale

- [27] Autoriteti për Informimin mbi Dokumentet e ish-Sigurimit të Shtetit — AIDSSH. <https://aidssh.al>
- [28] Sula, Gentiana (2016–prezent). Intervista dhe fjalime publike. Arkivi i AIDSSH-së.
- [29] SHISH (2017). Dorëzimi i fondit arkivor 1944–1991 tek AIDSSH-ja. <https://shish.gov.al/dorezimi-dosjeve>
- [30] Federal Commissioner for the Records of the State Security Service — BStU. <https://www.bstu.de>
- [31] Instytut Pamięci Narodowej — IPN. <https://ipn.gov.pl>
- [32] South African History Archive — SAHA. <https://www.saha.org.za>
- [33] Glajar, Valentina, Lewis, Alison & Petrescu, Corina (eds.) (2016). *Secret Police Files from the Eastern Bloc*. Camden House (Boydell & Brewer), Rochester NY. — Vëllimi i parë komparativ i metodologjisë së studimit të dosjeve të shërbimeve sekrete komuniste nga RDGJ, Rumani, Austri dhe Shqipëri.
- [34] Michlic, Joanna Beata (2006). *Poland's Threatening Other: The Image of the Jew from 1880 to the Present*. University of Nebraska Press. — Shembull metodologjik i kombinimit të analizës diskursive dhe historisë institucionale me kategorinë e "tjetrit" si konstrukt i pushtetit.
- [35] Ricoeur, Paul (2004). *Memory, History, Forgetting*. University of Chicago Press. — Korniza filozofike për kuptimin e marrëdhënies midis kujtesës, arkivit dhe narracionit historik.

ⁱ Ky dokument është konceptuar dhe redaktuar nga **Dr. Gentiana Sula**, Kryetare e AIDSSH-së, e cila mban përgjegjësinë e plotë intelektuale për çdo zgjedhje metodologjike dhe argument të paraqitur. Ideja, kuadri konceptual dhe orientimi normativ janë produkt ekskluziv i punës së saj individuale. Në procesin e formatimit dhe redaktimit teknik është përdorur inteligjenca artificiale si mjet ndihmës. Për çdo koment drejtohuani:
Gentiana.sula@autoritetidosjeve.gov.al

ⁱⁱ Derrida është një filozof francez që solli në diskursin filozofik, konceptin e dekonstruktimit